

1. Obiekt

0262/1

DWORZEC KOLEJOWY (NOWY)

2. Czas powstania

1927-1929

3. Miejscowość

ZBĄSZYŃ

11. Widok ogólny od pld. wsch., neg. 1100/154/3; elewacja ptn. od ptn. wsch., neg. 1100/152/4; orientacja

4. Adres

Plac Dworcowy 5
64-360, Zbąszyń

nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wielkopolskie

gmina

Zbąszyń pow. Nowy Tomysł

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Bentschen (do 1919 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo poznańskie

powiat

Nowy Tomysł

8. Właściciel i jego adres

PKP Zakład Nieruchomości
ul. Kolejowa 4
67-15 Poznań

9. Użytkownik i jego adres

Stacja Kolejowa Zbąszyń Główny
Plac Dworcowy 5
64-360, Zbąszyń

10. Rejestr zabytków

Nr 961/44p/A data 15.05.2015

Po ostatecznym wytyczeniu granicy polsko-niemieckiej w wyniku Powstania Wielkopolskiego i ustaleń Traktatu Wersalskiego miasto Zbąszyń z węzłową stacją pozostał tuż przy granicy po stronie polskiej. Ranga stacji jako węzła zmalała, wzrosła natomiast jako główna stacja graniczna z Niemcami. Aby sprostać szybko narastającemu od połowy lat 20-tych XX-go wieku ruchowi tranzytowemu, towarowemu i turystycznemu i w związku z Powszechną Wystawą Krajową w Poznaniu, podjęto decyzję o budowie nowego budynku, spełniającego warunki granicznego dworca, mogącego być wizytówką kraju. Budowę rozpoczęto jesienią 1927 r., a ukończono wiosną 1929 r. Do nowego budynku przeniesiono ze starego m.in. Urząd Celný, Agencję Celną PKP oraz odprawę bagażową, które znalazły pomieszczenia w zachodnim skrzydle. W budynku znalazł swe miejsce komisariat policji i posterunek straży granicznej. W skrzydle wschodnim mieściły się kasy biletowo-bagażowe, poczekalnie I, II i III klasy (dwie pierwsze dostosowane były do wymogów ruchu międzynarodowego), toalety, fryzjer, umywalnie, pokoje drużyn konduktorskich, biuro zawiadowcy, kasa stacyjna i pokój reprezentacyjny. W centrum znajdowała się restauracja czynna całą dobę. W hallu od strony północnej mieścił się kantor wymiany walut, kiosk z gazetami, informacja i szatnia. Po 1945 r. węzeł zbąszyński nie odzyskał już dawnego znaczenia, po przesunięciu granicy na linię Odry rolę stacji granicznej przejął Rzepin, a głównym węzłem pozostał Zbąszynek. Zdecydował o tym m.in. brak parowozowni. Praca stacji ograniczona została do przyjmowania i odprawiania pociągów. W 1951 r. rozebrano część torów, które przeznaczono do odbudowy innych linii. Od 1955 r. stacją Zbąszyń spełnia tylko rolę stacji pomocniczej dla węzła w Zbąszynku. Budynek nowego dworca od innych dworców budowanych w okresie międzywojennym wyróżnia się rzadko spotykaną skalą oraz detalem architektonicznym nawiązującym do klasycyzmu korespondującego z monumentalnym charakterem założenia, zaskakującego dziś niejednego pasażera w niewielkim Zbąszyniu.

Sytuacja: Budynek dworca usytuowany jest na stacji Zbąszyń Główny, odległej o 3 km na północny zachód od centrum miasta, na północ od peronów i na zachód od budynku dawnej poczty, przy Pl. Dworcowym 5.

Materiał i konstrukcja: Budynek murowany z cegły, na zaprawie cementowo-wapiennej. Stropy ceramiczne, na stalowych szynach. Dach kryty papą bitumiczną. Elewacje tynkowane, schody wewnętrzne drewniane, stolarka okienna, drzwiowa, boazerie i podłogi - drewniane. Kraty w oknach stalowe, na elewacji północnej skrzydła zachodniego w drzwiach i oknach stalowe płyty pancerne. Ściany wewnątrz tynkowane, malowane farbami emulsyjnymi, kredowymi i wapiennymi. Posadzka w hallu z płytek ceramicznych. Rynny i rury spustowe z blachy ocynkowanej.

Rzut: Budynek posadowiony na planie wydłużonego prostokąta o osi podłużnej wschodnio-zachodniej, z dwoma bocznymi i jednym środkowym ryzalitem.

Bryła: Rozczłonkowana, skrzydła wschodnie i zachodnie dwukondygnacyjne, część środkowa mieszcząca hall wypiętrzona nad płaskie dachy skrzydeł bocznych z czworoboczną wieżą pośrodku, również nakrytą płaskim dachem.

Elewacje: Północna i południowa wieloosiowe, tynkowane, elewacja północna jednokondygnacyjna, zakończona prostym, masywnym gzymsem, na osi ryzalitu środkowego niewielki szczyt schodkowy z godłem państwowym. Okna wysokie, prostokątne, o drobnych podziałach. Artykulacja pozioma uzyskana pasami boniowania. Elewacja północna powtarza schemat kompozycji elewacji południowej, z tym, że skrzydła boczne są dwukondygnacyjne. Elewacja zachodnia czteroosiowa, z niewielkim uskokiem wypiętrzającym część środkową na zewnątrz. W partii poddasza masywny gzyms. Przy czwartym oknie od północy stalowa drabina przeciwpożarowa z pomostem. Część północna elewacji wschodniej dwukondygnacyjna z parą prostokątnych okien na każdej kondygnacji. W przyziemiu prostopadłościenna przybudówka kryta płaskim daszkiem, powyżej cokołu nietynkowana, z prostokątnymi otworami wywietrzników. Elewację wieńczy prosty szczyt schodkowy. Środek czterech elewacji wieży nad hallem wypełniają duże, okrągłe okna. Narożniki wieży boniowane.

Wnętrza: Najbardziej reprezentacyjnym wnętrzem dworca jest wysoki, przestronny hall, kryty płaskim stropem podzielonym przez masywne belki na kasetony. Strop wspierają centralnie ustawione cztery czworoboczne filary przedzielone w połowie wysokości profilowanymi gzymsami, zwieńczonymi klasycystycznymi głowicami. Hall doświetlony jest z czterech stron wielkimi, prostokątnymi oknami, umieszczonymi w górnej części. Między oknami pilastry wsparte na masywnym gzymsie, zakończone głowicami. Dolna część hallu i korytarzy wyłożona jest drewnianą boazerią. Zachodnie skrzydło zajmuje kolejowa przychodnia lekarska, w części wschodniej mieszczą się kasy biletowe, Izba Pamięci Stacji Wolsztyn, kasa towarowa, bufet i poczekalnia, na drugiej kondygnacji w części północnej znajdują się lokale mieszkalne oraz sekcja elektroenergetyczna Zbąszynek.

Instalacje: Elektryczna, wodno-kanalizacyjna, c.o., telefoniczna, odgromowa.

14. Kubatura ok. 4300 m ³	15. Powierzchnia użytkowa ok. 4250 m ²	16. Przeznaczenie pierwotne Dworzec kolejowy	17. Użytkowanie obecne Dworzec kolejowy
18. Prace budowlane i konserwatorskie Od czasu ukończenia budowy, w dworcu nie miały miejsca większe przebudowy. Ulegały jedynie zmianom funkcje i dyspozycje poszczególnych pomieszczeń. Po 1945 r. wykonywano jedynie drobne remonty i bieżące konserwacje. W II połowie lat 90-tych XX wieku wymalowane zostały wszystkie elewacje w kolorach żółtym i białym. Uzupełniono też ubytki w obróbkach dekabarskich, rynnach i rurach spustowych.		19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje) Ogólny stan techniczny budynku dobry. Mury nośne, elementy konstrukcji i pokrycie dachu, oszklenie, stolarka drzwiowa i okienna kompletne, w dobrym stanie. Elewacje bez śladów spękań, ubytki uzupełnione. Instalacje sprawne, użytkowane.	
		20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie Budynek nowego dworca w Zbąszyniu jest przykładem jednej z większych inwestycji budowlanych PKP w okresie międzywojennym. W zespole stacji Zbąszyń jest obiektem najmłodszym, o największej kubaturze, świadczącym o międzywojennej fazie rozwoju stacji. Wysokiej klasy architektura nawiązująca do klasycyzmu, operująca prostymi, kubicznymi bryłami i zredukowanym do minimum detalem, duża wartość historyczna, kwalifikują budynek do objęcia ochroną prawną przez wpis do rejestru zabytków. Zmiana stosunków własnościowych i nowe programy użytkowe nie mogą wpływać na kształt bryły, elewacje i podstawowy układ wewnętrzny, decydujące o charakterze i pierwotnym przeznaczeniu budynku. Wszelkie projekty związane z nowymi programami użytkowymi należy konsultować z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- Bau Akten des Magistrates zu Beutschen (od 1884 r.)
- Dokumentacja rysunkowa i ikonograficzna w zbiorach Izby Pamięci Stacji Kolejowej Zbąszyń

22. Bibliografia

- T. Dohnalowa, Rozwój transportu w Wielkopolsce w latach 1815 - 1914, Warszawa - Poznań, 1976.
- H. Zięba, Monografia Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Poznaniu, t. I - lata 1848 - 1945; t. II - 1945 - 1992, Poznań 1992 r.
- Wiktor Trochelepsz, Stacja kolejowa Zbąszyń, Zbąszyń 1989.
- Piotr Zieliński, Dzieje węzła kolejowego Zbąszyń - maszynopis pracy magisterskiej napisanej w instytucie historii WSP w Zielonej Górze, 1991 r.
- Otto Janas, Stadt und Schloss Beutschen, Beutschen 1909 r.

23. Źródła ikonograficzne i fotograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

Archiwalne zdjęcia fotograficzne w zbiorach Izby Pamięci Stacji Kolejowej w Zbąszyniu

24. Uwagi różne

Patrz: Karta ewidencyjna - Zbąszyń, stacja kolejowa - zespół, wykonana w BSiDZT Stanisław Januszewski, sierpień 1999 r. przez Stanisława Jabłońskiego

25. Opracował: Program komputerowy karty - Word for Windows - BSiDZT S. Januszewski

tekst

Stanisław Jabłoński, 16 sierpnia 1999 r.

plany, rysunki

mgr inż. arch. Anna Broniewska, czerwiec 1999 r.

zdjęcia fotogr.

Stanisław Jabłoński, mgr inż. arch. Anna Broniewska, czerwiec 1999 r.

• miejsce przechowywania negatywów BSiDZT S. Januszewski

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO !

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)**27. Załączniki**

Nr 1/2 - Dokumentacja fotograficzna

Nr 3 - Dokumentacja rysunkowa

1. Miejscowość

ZBĄSZYŃ

2. Obiekt

**DWORZEC KOLEJOWY
(NOWY)**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Dokumentacja fotograficzna. Verte!

1. Elewacja płn., ryzalit środkowy i wieża, neg. 1100/156/3

2. Elewacja płn. od płn. wsch., neg. 1100/157/2

3. Narożnik płn. zach., neg. 1100/153/2

Wkładkę założył: Stanisław Jabłoński, 16 sierpnia 1999 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski

4. Elewacja pld., ryzalit środkowy, neg. 1100/154/2

5. Elewacja pld., skrzydło zach., fragment neg. 1100/152/5

6. Elewacja ptn., fragment neg. 1100/155/5

1. Miejscowość

ZBĄSZYŃ

2. Obiekt

**DWORZEC KOLEJOWY
(NOWY)**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Dokumentacja fotograficzna. Verte!

1. Elewacja płn., drzwi, neg. 1100/157/4

2. Elewacja wsch., neg. 1100/152/6

3. Elewacja zach., neg. 1100/153/1

Wkładkę założył: Stanisław Jabłoński, 16 sierpnia 1999 r.

Miejsce przechowywania negatywów: BSiDZT S. Januszewski

4. Skrzydło wsch., fragment
klatki schodowej
neg. 1100/157/3

5. Hall. Fragment
wnętrza od ptn. zach.
neg. 1100/152/2

1. Miejscowość

ZBĄSZYŃ

2. Obiekt

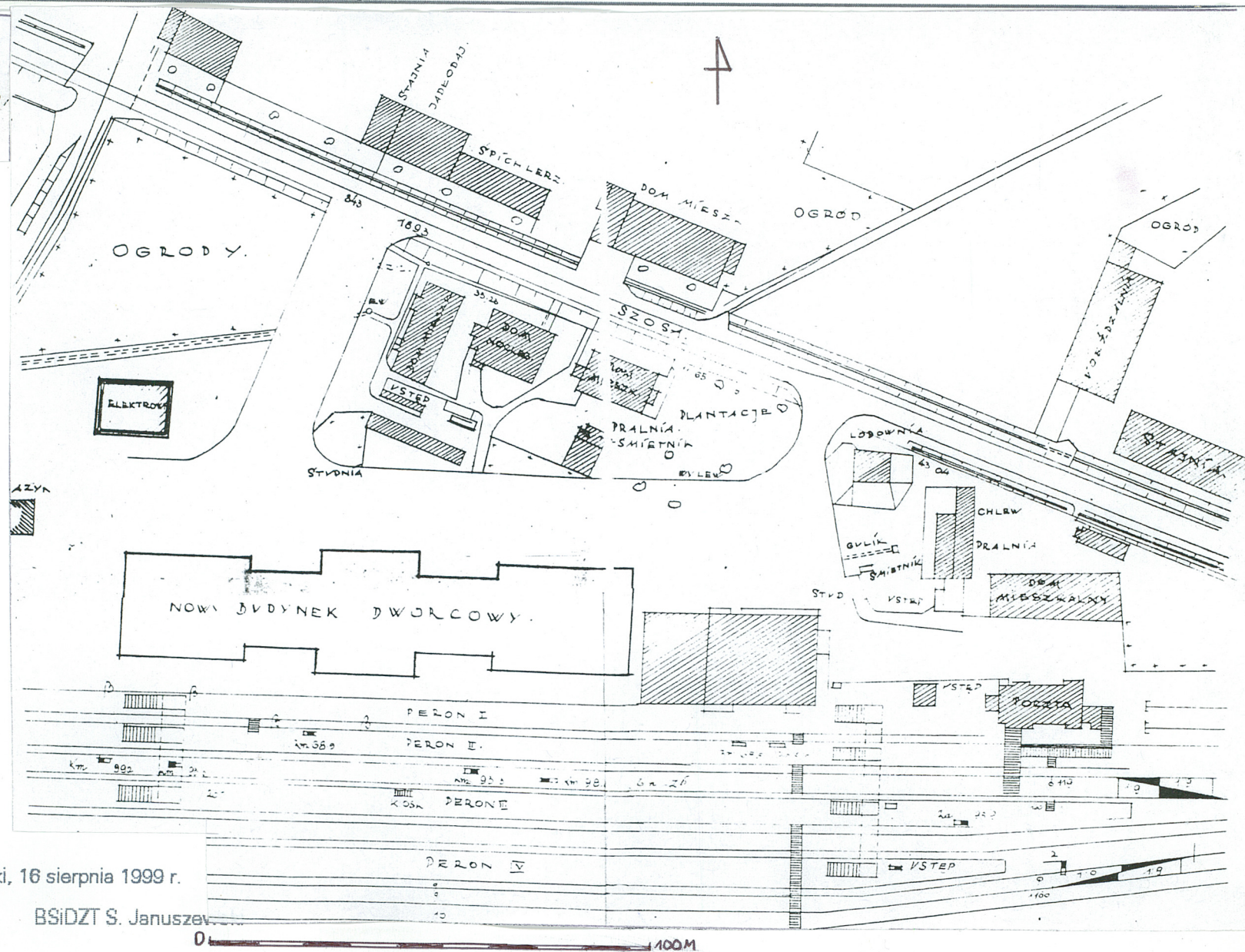
**DWORZEC KOLEJOWY
(NOWY)**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

Sytuacja z 1929 r. (kserokopia), rzut przyziemia. Verte!

POZNAŃ, W CZERWCU 1929,
NACZELNIK WYDZIAŁU DROGOWEGO,

Jur. F. Fiedko

Wkładkę założył: Stanisław Jabłoński, 16 sierpnia 1999 r.

Miejsce przechowywania negatywów:

BSIDZT S. Januszew.

